

Dala Vilayatinin Gazeti Sayfalarında İktisadî Meselelerle İlgili Çıkan Yazı ve Haberler¹

Articles and News Published On The Pages Of *Dala Vilayatinin Gazeti* That Are Related To Economic Issues

Rıdvan ÇİTİL², Remzi BULUT³

Öz

Dala Vilayatinin Gazeti, Dala [Bozkır] Vilayeti'nin merkezî şehri olan Omsk'ta Akmolinskiye Oblastınye Vedomosti [Akmola Eyaleti'nin Haberleri] isimli resmî Rus gazetesine askerî valinin emriyle ek olarak Rus ve Kazak dillerinde 1888-1902 yılları arasında haftalık olarak toplam 704 sayı yayımlanmış bir gazetedir. Dala Vilayatinin Gazeti, Kazak Bozkırı, Türkistan, İdil-Ural Boyu, Kırım, Kafkasya ve Sibiry'a da takip edilmiş bir yayın organıdır. Yine bu geniş coğrafyada yaşayan birçok Rus ve Türk aydınının yazıları bu gazetede yayımlanmıştır.

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında çıkan haber ve yazılar, Kazak Türkçesinin yazı ve edebiyat dili hâline gelmesine büyük katkılar sağladığı gibi Kazak Türklerinin modernleşme sürecinde de önemli rol oynamıştır.

Dala Vilayatinin Gazeti, XIX. yüzyıldaki Kazak Türklerinin kültürü, edebiyatı, dili, eğitimi, medeniyeti, basını, yaşayışı, örf ve âdetleriyle, iktisadî ve ticarî hayatı, ziraat ve hayvancılığıyla ilgili geniş bilgiler ihtiva etmektedir.

Ayrıca o dönemin iktisadî meselelerinden biri olan hayvancılık ve panayır haberleri gazetede işlenen ve tartışılan konulardandır. Bu meselelere hem Kazak hem de Rus yazarlar yazılarıyla çözüm ve öneriler dile getirmişlerdir. Bu makalede Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında çıkan Kazak Bozkırı'nın iktisadî hayatı, hayvancılığı ve panayırlarıyla ilgili yazı ve haberler incelenip değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Dala Vilayatinin Gazeti, Kazak Bozkırı, İktisadî Meseleler, Hayvancılık ve Panayır Haberleri.*

Abstract

Dala Vilayatinin Gazeti is a Kazakh newspaper which was published biweekly by the order of the Russian military governor, in a total number of 704 in Kazakh-Russian between 1882 and 1902. It was published as a complement to the official Russian newspaper of Omsk, the central city of the Steppe province which was founded in the year 1882. It had a circulation throughout the Kazakh Steppe, Volga-Ural region, Crimea, the Caucasus and Siberia. Likewise, many Russian and Turkic intellectuals contributed to it by their articles.

The topics that are covered by the newspaper are in accordance with the official Russian policy toward the region. Its articles and the news pieces contributed to the formation of the Kazakh literary language and played an integral role in the process of Kazakh modernization.

It contains paramount information about Kazakh culture, literature, language, education, civilization, print press, life, customs, economic life, agriculture and livestock farming in the 19th century.

¹ Bu çalışma, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında Prof. Dr. Yavuz AKPINAR danışmanlığında Rıdvan ÇİTİL'in hazırladığı "Dala Vilayatinin Gazeti" Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans ve "Dala Vilayatinin Gazeti"nin Kazak Türklerinin Modernleşmesindeki Rolü adlı doktora tezlerinden yararlanarak yapılmıştır.

² Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Dili Bölümü. rcitil@mehmetakif.edu.tr; ridvan571@hotmail.com

³ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisat Bölümü. rbulut@mehmetakif.edu.tr

In addition, fairs and livestock news, which were among the popular topics of the era, were among the widely discussed subjects of the newspaper. Both Kazakh and Russian authors offered solutions and recommendations to these issues in their writings. In this article, some writings and news about economic life of the Kazakh Steppe, livestock and fairs, which were published on the pages of Dala Vilayatiñ Gazeti, are examined and evaluated.

Keywords: *Dala Vilayatiñ Gazeti, The Kazakh Steppe, Economic Issues, Livestock and Fair News.*

1. GİRİŞ

Bilindiği gibi Türk topraklarında, 1552 yılında Rus Çarı Korkunç İvan'ın Kazan'ı zapt etmesiyle başlayan istilâ, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, yani üç yüzyıl içerisinde Çin sınırından Osmanlı Devleti sınırlarına kadar olan birçok Türk hanlığını ve topraklarını ele geçirilmesiyle en üst sınırına dayanmıştır. Rus yönetimine geçen bu topraklarda zamanla Ruslar kendi idarelerini kurarak bölgede etkin olarak sömürge sistemlerini tatbik etmiştir. Ayrıca o zamana kadar hüküm süren Türk hanlıklarında eski ihtişamlı dönemlerden uzak bir hayat yaşamı sonucunda ilmî, içtimâî ve iktisadî vb. alanlarda gerileme kaçınılmaz olmuştur (Akpınar 2013: 12).

XIX. yüzyılın ikinci yarısının daha başında vuku bulan ve Rusların yenilgisiyle biten Kırım Harbi'nden sonra Rusların Balkanlar'a ve Anadolu'ya yayılması, Avrupa devletleri tarafından durdurulmuştur. Bu defa Çarlık Rus yönetimi doğuya yönelerek Orta Asya'yı işgal etmeye başlamıştır (Kurat 1999: 346-347). Türkistan'da, çağın gerisinde kalmış ve birbirleriyle mücadele ederken zayıf düşmüş Türk hanlıkların, Rusların karşısında yenilmekten başka yolu yoktu. Çarlık Rusya yönetimi, kısa sürede ve az bir kayıpla Afganistan hudutlarına dayanarak İngilizlerle karşı karşıya gelmişlerdi.

Daha XVII. yüzyılın sonlarında Türkistan ve çevresi Rus Çarı I. Petro zamanında bölgeye gönderdiği araştırma heyetleri tarafından incelenmiş ve istilâ için hazırlıklar yapılmış ve bu amaçla Sibiryâ'da Rus yayılması devam etmiştir. Hem yayılma hem de savunma amacıyla tahkimli bir hat oluşturularak bölgede çeşitli karakollar, dayanak noktaları ve kaleler inşa edilmiş ve böylece Orta Asya'ya yayılmak için ilk önemli adım atılmıştır. Bu amaçla 1717 yılında birçok kale yanında Omsk kalesi de inşa edilmiştir (Latkin 1885: 253; Kurat 1999: 347).

Rus kaynaklarında Kazak Türkleri hakkındaki ilk bilgilere 1537 yılında rastlanmaktadır. I. Petro, Kazakların konumunu dikkate alarak Kazak Hanlığını "Asya'daki ülke ve toprakların anahtarı olarak" adlandırmıştır. Kendi aralarında birçok boya bölünen Kazak Türkleri Ulu, Orta ve Kiçi Cüz olmak üzere üç büyük gruba bölünmüştür. Bu üç grubun içinde de daha küçük oymaklar olmuştur. Bu bölünme siyasî ve coğrafî sebeplere bağlı olmuştur. Ulu Cüz ya da Büyük Orda Sibiryâ ile Çin sınırı arasında, Küçük Cüz Ural Dağları ile Aral Gölü arasında ve Orta Cüz de bunların arasındaki bölgede göçebe hayatı sürmüşlerdir (Narodı Rossiye 1877: 324). Çarlık Rusya 1734 yılında Küçük Cüzü, 1740-42 yılları arasında Orta Cüzü ilhak etmiş ve 1867 yılında Semireç'ye (Yedisu)'de Rus idarî teşkilatı kurularak Semireç'ye (Yedisu) Eyaleti adını almıştır. Böylece Büyük Cüz de Rus idaresi altına tamamen girerek Rus ilerlemesi Türkistan içlerine kadar yayılmıştır (Kurat 1999: 347-348).

İlk başlarda Kazak Türkleri idarî yönden her ne kadar Rus idaresine tâbi olsalar da onları Cengiz soyundan gelen ve Rus idaresinin Kazak Türkleri arasından atadığı "sultanlar" idare etmiştir. 1869 yıllarına gelindiğinde Çarlık Rusya çeşitli askerî idare merkezleri kurarak Kazak Topraklarını kendi

yönetimlerine bağlamışlardır. Böylece XIX. yüzyıl sonlarına doğru Orta Asya'daki Rus yayılması, Türkistan hanlıklarının alınmasıyla tamamlanmıştır. Hive Hanlığı ile Buhara Emirliği Rusya'ya tâbi birer vassal devlet hâlini almış, Hokand Hanlığı ise ortadan kaldırılarak yerine Fergana Eyaleti kurulmuştur (Hayıt 2004: 63-115).

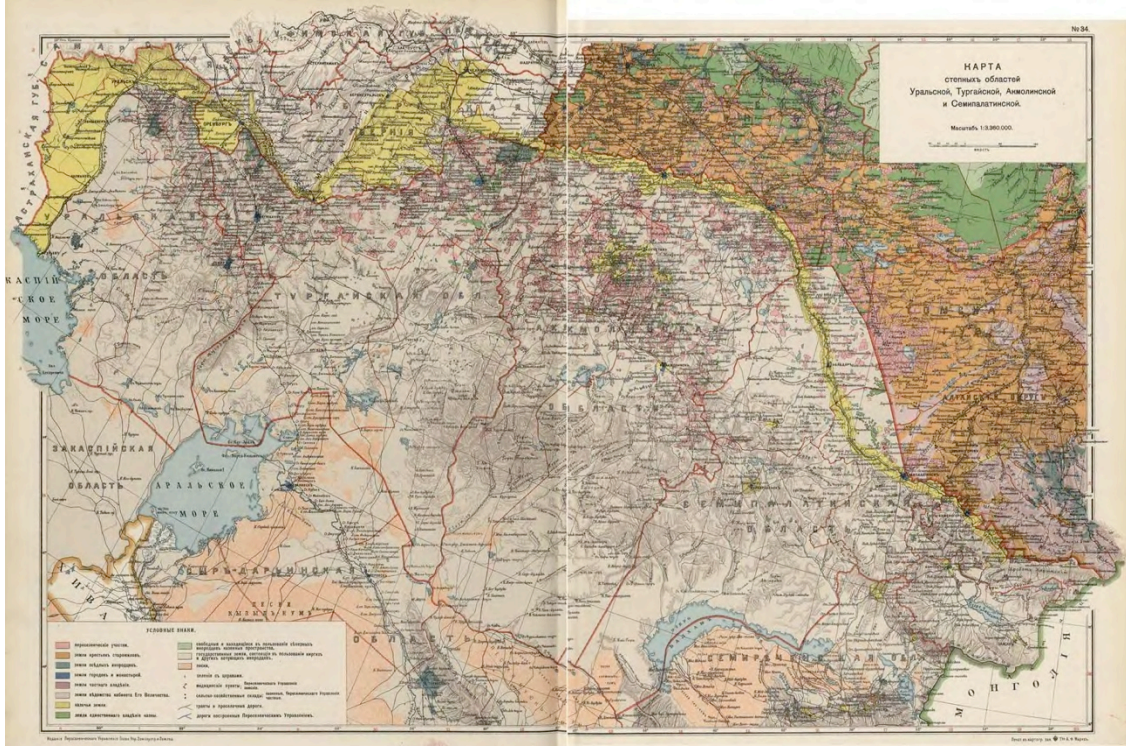
XIX. yüzyılda Çarlık Rusya'nın Türkistan'daki ilerlemesi karşısında Türkistan hanlıkları nüfus açısından üstün olmalarına rağmen, askerî tenkit ve teçhizat yönünden geri kaldıklarından Ruslara karşı gelememişlerdir. Böylece Rus yönetimi "Avrupa'nın beşte biri büyüklüğünde olan geniş ve çok zengin bir sahayı işgal ederken, Rusların kayıpları çok az olmuştur." (Kurat 1999: 352).

Rus yönetimi 1835 yılında Orenburg idare bölgesinde yeni tahkim hattı kurmaya başlamıştır. 1845 yılında da Küçük Cüz'ün merkezinde Orenburg istihkâmı (şimdiki Turgay şehri) ve Ural'sk istihkâmı (şimdiki İrgiz şehri) ve sonrasında da Karabutan kalesini kurmuştur. 1847 yılında da Rus idaresine kesin olarak giren Büyük Cüz'ün güvencesi için Semireç'ye (Yedisu)'deki Ala Tav Dağı'nın eteklerinde Kopal'sk (Kopal) şehri, Sırderya Nehri'nin ağzında da Raim tahkim merkezini kurulmuştur. Daha sonra Raim tahkim merkezi oldukça kullanışsız olan Kazalı Nehri'nin bir koluna taşınarak şimdiki Kazalinsk olarak bilinen merkez kurulmuştur (Latkin 1885: 188). Çarlık Rusya Kazak Bozkır'ının dışındaki başka birçok bölgede kale inşa ederek bölgedeki varlığını sağlamlaştırmaya devam etmiştir.

Bundan sonra Kazak topraklarında şehirleşme hız kazanmıştır. 1882 yılında Bozkır Vilayeti'nin kurulmasıyla Kazak Türklerinin yaşadığı topraklar Rus idarî sistemine göre taksim edilerek bozkırda yeni istihkâm mevki, kale ve şehirler kurulmuştur. Bunların etrafında yerleşen Kazak Türkleri, onlar için yeni hayat tarzı olan Rus yaşayış ve idarî sistemiyle tanışmışlar. *Dala Vilayati'nin Gazeti* sayılarını incelediğimizde bu durum gazetede çıkan yazılarda açıkça görülmektedir.

Çarlık Rusya ele geçirdikleri bölgelerde kısa sürede kendi idarî sistemini tatbik ederek kalıcı olmaya çalışmıştır. Nitekim 1865 yılında Taşkent şehri Rusların eline geçtikten sonra 1867 yılında Turkistanskiy Voyennyi Okrug [Türkistan Askerî Bölgesi] kurulmuştur (Tölenova 2006: 579). 1882 yılında da Rusya askerî bakanı P. S. Vannovskiy'in girişimiyle Zapadno-Sibirskoye General-Gubernatorstvo [Batı Sibirya Askerî Valiliği] ilga edilerek Akmolinsk (Akmola) ve Semipalatinsk (Semey) Eyaletlerinin ve o zamana kadar Türkistanskoye General-Gubernatorstvo [Türkistan Askerî Valiliği]'ya tâbi Semireç'ye (Yedisu) Eyaleti'nin birleştirilmesiyle Stepnoye General-Gubernatorstvo (Dala Vilayeti) kurulmuştur. Bu idarî yapıya Stepnoy Kray [Bozkır Bölgesi] da denilmiştir. Dala Vilayeti'nin merkezi Omsk şehri olmuştur. Ancak 1899 yılında Semireç'ye (Yedisu) Eyaleti tekrar Türkistan Vilayeti'ne bağlanmıştır. (İsabay 2001: 131-132). Bozkır Vilayeti kurulduktan altı sene sonra 1888 yılında askerî vali G. A. Kolpakovskiy'in emriyle *Dala Vilayati'nin Gazeti* çıkarılmıştır. Böylece Rus yönetimi izniyle Kazak Türkleri için müstakil bir gazete yayın hayatına başlamıştır.

Dala Vilayeti'nin sınırlarını gösteren harita.

Каунак: Издание Переселенческаго Управления Главнаго Управления Землеустройства И Земледѣлія, *Атлас Азіатской Россіи*, С-Петербургъ, 1914. [Arazi Yönetimi ve Tarım Genel Müdürlüğü İskân Dairesi'nin Yayını, *Asya Rusya'sının Atlası*, S.-Petersburg] Sayfa: 63.

Dala Vilayatınıñ Gazeti, 1882 yılında kurulan Stepnoye General-Gubernatorstvo/Stepnoy Krai-Dala/Bozkır Vilayeti'nin idarî merkezi olan Omsk şehrinde, 1871 yılından itibaren yayımlanan *Akmolinskiye Oblastniye Vedomosti* [Akmola Eyaleti Haberleri] isimli resmî Rus gazetesine ek olarak askerî valinin emriyle Rus ve Kazak dillerinde haftalık çıkmış yayım organıdır. *Dala Vilayatınıñ Gazeti*, 1 Yanvar [14 Ocak] 1888-27 Mart [9 Nisan] 1902 yılları⁴ arasında yayım hayatını sürdürmüş ve haftada bir defa olmak üzere toplam 704 sayı çıkmıştır (1888 No: 1; 1902 No: 12).

1888-1893 yılları arasında gazete sayfasının sol tarafı Kazakça, sağ tarafı ise Rusça yayımlanmıştır. 1888-1893 yılları arasında gazetenin Rusça ismi “*Osoboye 'Pribavleniye' k Akmolinskim Oblastnum Vedomostyam* [Akmola Eyaleti'nin Haberleri'nin Özel 'Eki']” şeklindedir. Gazetenin Kazakça başlığı yayına çıktığı ilk günden kapanacağı güne kadar *Dala Vilayatınıñ Gazeti* (دالا ولایتی ننگ کازی) şeklindedir ve gazete genel olarak sekiz sayfa hâlinde yayımlanmıştır. Gazetenin Rusça ismi, 1894 yılından itibaren kapanacağı 1902 yılına kadar *Kirgizskaya Stepnaya Gazeta* (*Киргизская Степная Газета*) [Bozkırın Kazak Gazetesi] olarak değiştirilmiştir. Ayrıca gazete ilk yıllardaki gibi Rusça ve Kazakça yan yana iki sütun şeklinde yayımlanmayıp 1894 yılından itibaren kapanacağı 1902 yılına kadar sekiz sayfa olarak ve ilk dört sayfası Rusça, diğer dört sayfası Kazakça çıkmıştır.

⁴ Makalede kullandığımız tarihler Rus Ortodoks takvimine göre olduğu için bu tarihlere 13 gün eklenerek Miladi takvime göre karşılıkları tarafımızdan köşeli parantez içinde verilmiştir.

Gazete, resmî ve resmî olmayan iki ana bölümden oluşmuştur. Aşağıdaki resimde gazetenin ilk sayısının başlık klîşesi ve gazetenin çıkış sebebini anlatan yazı yayımlanmıştır. Gazete, 1888-1894 yılları arasında aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi iki sütun şeklinde ve Kazakça kısmı Arap harfleriyle ve Rusça kısmıyla yan yana çıkmıştır.

دالا ویلایتی ستمگازیت

قو صولوب جنکادان چغارولمش
آقمو لا اولوسننگ چغاروب جورگان کلزیتینه
انجی (رقم) نومر ایلان*
اولکی چغارولمش جیلی انجی عنوارده ۱۸۸۸ انجی یلننه*

ОСОБОЕ „ПРИБАВЛЕНИЕ“
къ
„АКМОЛИНСКИМЪ ОБЛАСТНЫМЪ ВѢДОМОСТЯМЪ“
№ 1.
ГОДЪ 1-го Января 1888 года ПЕРВЫЙ

جنکادان قو صولوب چغارولمش آقمو لا اولوسننگ چغارولب جورگان کلزیتینه
چغارولب توردا اولویتینی بیلاب نورغوجی کینارال کورناتر حضرانلاریننگ
اجتهاد ایلان بلدور مکنکاکلان قزاق ولایتلارینه بارجه جوغازی آندین کابین
اولارینی بیلاب نورغوجی اولوغلاردان چغارولمش آمر فرمانلارینی هم
قلب نورلار غیری بیورقلار نورالارینان قایولاری نیوشای بولادور کلان
قزاق ولایتلارینه دخیده حالایق لارتننگ تورسلاری قالیبانان هم قزاق
ولایتلاریننگ آرالارینه جابماقنه آندابن فایدالی نارسالاری دیویجا جوزندا
بولمش هم بورامین فلاکتنگ ایضوندا جورغوجی اداقلارننگ تورمش
تورنلارینی هم مال اوستورو ابگین صالو صاودا قیلماقلیق غیری نرسالار
نوراسیمان حاصل اادملاروندان راسیبلاری بورونقی اوتان واقیعالار ایر
ناکسی حکایت لارهم علم هنر اوستورنگ نورالارینان غیری نرسالاردان*
جنکادان چغارولمش کازیت چغووب نورادی دربر جمغه صابن بر هوریتنه*
اوشبو جنکا چغانوغین کلزیتینی هر وقتدا آلوب طور اتوغین کشیلار جیلنه ایکی
تنگه بیرادی اورا ایختیارلاری ایلان آلوب طواتوغینلار آوج تنگه جیلنه بیرادی
کازیت آلعوجیلاریننگ باراتوغین اورنی آقمو لا اولوسننگ بامصه خانه سیکا
جبارلادور*

Особое „Прибавление“ къ „Акмолинскимъ Областнымъ
Вѣдомостямъ“ издается, по распоряженію Г. Стеннаго Генера-
ля-Губернатора, для ознакожденія туземнаго киргизскаго
населенія съ мѣропріятіями и распоряженіями мѣстнаго и
высшаго начальства, касающимися киргизской степи и кир-
гизскаго общественаго управленія, а также для распростра-
ненія между киргизами познаний свѣдѣній о природѣ стра-
ны и бытѣ ея обитателей — ховитвенномъ (скотоводство,
развитіе хлѣбопашества, мѣловая торговля и пр.) и духов-
номъ (обычаи, преданія, сказки, легенды; развитіе грамотно-
сти и пр.).
Особое „Прибавление“ выходитъ разъ въ недѣлю — по
пятницамъ.
Подписная цѣна: для обязательныхъ подписчиковъ — два
руб., а для необязательныхъ — три руб. въ годъ.
Подписка принимается въ г. Омскѣ, въ типографіи Ак-
молинскаго Областнаго Правленія.

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, No: 1.

Yukarıdaki örnekte gazetenin ilk sayısında çıkan yazıda gazetenin çıkış sebebi şöyle anlatılmaktadır: *Dala Vilayatinin Gazeti-Osoboye "Pribavleniye" k "Akmolinskim Oblastnim Vedomostyam"* Bozkır Vilayeti'nin askerî valinin emriyle Kazak Bozkırı ve "Kırgız"⁵ [Kazak] topluluğu idaresini ilgilendiren Rus bölgesel ve üst idarenin emir ve faaliyetleriyle "tuzem" [mahallî halkı yani Kazakları] halkı bilgilendirmek amacıyla yayımlanmaktadır. Ayrıca Kazaklar arasında ülkenin tabiatı ile vatandaşlarının tarım (hayvancılık, ekinciliğin gelişimi, değiş tokuş, ticaret vs.) ve manevî (âdet, efsane,

⁵ Ruslar, o dönemde Kazak Türklerini "Kırgız"; Kırgız Türklerini de "Kara Kırgız" olarak yanlış adlandırmışlardır.

masal, menkıbe, okur-yazarlığın gelişimi vs.) hayat tarzıyla ilgili faydalı haberleri yaymayı amaçlamaktadır. *Dala Vilayatinin Gazeti-Özel "ek"* haftada bir kez cuma günleri çıkmaktadır. Daimî aboneler için abonelik fiyatı yıllık iki ruble, daimî olmayanlar için ise üç rubledir. Gazete abonelik işlemleri Omsk şehrinde Akmolinsk (Akmola) Eyaleti'nin İdaresi matbaasında yapılmaktadır." (1888 No: 1). Buna göre gazetenin çıkış sebeplerinden biri de Kazak Bozkırında iktisadî meseleler olarak adlandırdığımız hayvancılık, ekincilik, değiş-tokuş ve ticaretle ilgili haber ve yazıların yayımlanması ve bu konularda gazete okuyucularının bilgilendirilmesidir.

Ayrıca gazete sayfalarında Rus Çarının, bölgesel ve mahallî idarecilerin ferman ve emirleri, örf-âdet ve yaşayışla, ziraat, hayvancılık, ticaret, edebiyat, vb. alanlarla ilgili birçok yazı ve haber yayınlanmıştır.

Dala Vilayatinin Gazeti'nin 1888-1902 yılları arasında çıkan sayıları üzerinde yaptığımız incelemeler sonucunda birçok konuda olduğu gibi Kazak Bozkırının iktisadî hayatı üzerinde de yazı ve haberlere rastlanmıştır. Bu yazı ve haberlerin Çarlık Rusya döneminde Kazak Bozkırının iktisadî hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedir. Ayrıca bu veriler ışığında hayvancılık ve panayırların hem Çarlık Rusya hem de bağımsız ve kısa Alaş Orda Devleti döneminde ve SSCB bünyesinde kurulan Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin ekonomisinin oluşumuna zemin hazırladığı söylenebilir. Bu makalede, gazetede bu konularla ilgili çıkan haber ve yazılar tarafımızdan incelenerek Kazak Bozkırının iktisadî ve ticarî hayatı, hayvancılık ve özellikle panayır haberleriyle ilgili veriler değerlendirilmiştir.

2. KAZAK BOZKIRI'NDA İKTİSADÎ HAYAT

Çarlık Rusya, Kazak topraklarını ele geçirmeden önce Kazak Türkleriyle hakkında ticaret yollarıyla iletişim kurmuşlardır. İlk başlarda Tatar tüccarlar vasıtasıyla Kazak Türkleriyle ticaret yapmışlardır. Kazak topraklarını ele geçirdikten sonra ele geçirdikleri yerlerde kalıcı hâle gelmek için ilk önce Rus kale şehirlerini kurmuşlardır. Daha sonra da bölgede yeni panayırlar düzenlemişlerdir. Zamanla Rus yönetimi Tatar Türklerini devre dışı bırakmışlardır. Böylece Rus idaresi Kazak Bozkırında iktisadî üstünlüğü ele geçirmiştir. Bu durum gazetede çıkan "*Bizdér habar aytup cazğan édik...-Мы сообщали уже, что...*" (1891 No: 19) başlıklı yazıdan anlaşılmaktadır.

Bozkırda, Kazak Türkleri arasında yerleşik hayata geçişin başlamasıyla birlikte ticaret de gelişme göstermiştir. Kazak Türkleri daha çok hayvancılıkla uğraştıklarından dolayı panayırlarda genellikle hayvan ve hayvan ürünlerinin ticaretini yapmışlardır. Et ve süt ürünleri, yün, deri, vs. de bu pazarlarda en çok ticareti yapılan mallar arasında olmuştur. Gazete sayılarını inceleyerek elde ettiğimiz ve aşağıda verdiğimiz veriler bunu açıkça göstermektedir.

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında, yerleşik hayatı, Rusça öğrenmeyi, Rus okullarını teşvik eden haberlerin yanında, ticaretin yayılıp gelişmesi için birçok haber, yazı ve makale yayımlanmıştır. Böylece modern hayatın unsurlarından biri olan ticarî ve iktisadî hayat, gazete vasıtasıyla daha hızlı bir gelişim göstermiştir.

Dala Vilayati'nin Gazeti yönetimi gazete sayfalarında Rusça öğrenilmesi gerektiği tavsiyesinin İsmail Gaspıralı'dan⁶ da alıntı yaparak etkisini artırmaya çalışmıştır. *Tercüman* gazetesinden alıntılar yapılarak yayımlanan haberlerden biri de ticarî hayatın gelişmesi için Rusçanın öğrenilmesi gerektiğiyle ilgili haber ve yazılardır. Örneğin *Perevodçik (Tercüman)* imzalı “*Çakın Vakit İçinde Bir Gazetede–Недавно Вь Одной Газетѣ*” (1891 No: 15) başlıklı yazıda, Fergana Eyaleti'nin Namangan şehrinde “Sartların”⁷ Rusça okuma yazma bilmediklerinden dolayı kendilerine gelen telgraf ve mektupları posta memurlarına veya Yahudilere okuttuklarından bahsedilmiştir. Ayrıca yazıda, Yahudilerin bu mektuplardan fiyatları öğrenip ona göre ellerindeki ticaret mallarının fiyatlarını belirledikleri anlatılmıştır. Böylece bu yazı vasıtasıyla Kazak Türklerinin ticarete başarılı olmaları için Rusça bilmeleri gerektiği mesajı verilmiştir. Görüldüğü gibi Rusya Müslümanları-Türkleri arasındaki gelişmenin Rusça olmadan yeterli düzeyde olamayacağı artık o dönemde anlaşılmış ve gazete vasıtasıyla bu durum okuyuculara duyurulmuştur.

“*Cétisuv Oblası–Семирѣченская Область*” (1891 No: 30) başlıklı haberde, Semireç'ye (Yedisu) Eyaleti'nin Çin ile sınır bölge olduğundan dolayı buradan ticaret kervanlarının geçtiğinden bahsedilmiştir. Bu yazıda tüccarların büyük kısmının Türkistanlılar, Buharalılar ve Kazan Tatarları ve az bir kısmının da Ruslar olduklarını, Kazakların ise sadece koruma görevi yaptıkları bildirilmiştir. Görüldüğü gibi o dönemde Orta Asya ticaretinde, Kazak tüccarların henüz etkili konumda olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu yazılardan hareketle gazete yönetimi Kazak Türklerini ticarete teşvik ettiği ve özendirdiği söylenebilir.

Rus yönetimi, Türkistan Bölgesi'ni ele geçirip Bozkır Vilayeti'ni kurmadan önce 1867 yılında Türkistan Vilayeti'ni kurmuşlardır. Bölgede yayılıp yönetimini sağlamlaştırmak için de demir yolu hatlarını ve bunların çevresinde de yeni şehir ve kaleler inşa etmişlerdir. Böylece bölgede hayat canlanmaya başlamıştır. Demir yolu vasıtasıyla bölgede hem taşımacılık hem de ticaret gelişmiştir.

Tercüman gazetesinin 26. sayısındaki bir yazıdan alınan ve “*Êñgüme, (Pérevatçik Dégen Gazétiden Nomer 26'nçı)–Фельетонъ, (Изъ Газеты “Переводчикъ” № 26)*” (1888 No: 38) başlığıyla *Dala Vilayati'nin Gazeti* sayfalarında yayımlanan haberde, Buhara Emirliği'nin payitahtı olan Buhara şehrine iki saatlik mesafeye kadar gelen Semerkant demir yolu ve demir yollarının öneminden bahsedilmiştir. Yazıda, Buhara Emiri ve din adamlarının karşı çıkmalarından dolayı Semerkant demir yolunun Buhara'ya ancak iki saatlik mesafeye kadar uzatılabildiği ve demir yolunun sonunda bir Rus şehri kurularak bölgeyle ticaretin gelişmeye başladığından söz edilmiştir.

Kazak Bozkırı'nda yerleşik hayatın yaygınlaşmasıyla birlikte bölgede ziraat gelişmiş ve ziraat ürünler artmaya başladığı için bölgede değirmen ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Örneğin S. M. Ç.[orman]ov imzalı “*Çazılğan Söz Қазақлар Тurasından–Очерку О Кургузахъ*” (1888 No: 28) adlı yazıya göre

⁶ **İsmail Gaspıralı** (1851-1914): Türk Dünyasının önde gelen aydın, eğitimci, yayıncı ve maarifçisidir. Arap alfabesini usul-i savtı usulle okuma-yazma öğreten okul açarak, ders kitapları yazarak eğitim alanında yeniliklere sebep olmuştur. Rusya Müslümanlarının-Türklerinin millî-kültürel alanda yeniden doğuşuna öncülük etmiştir. En önemli icraatlarından biri de 1883 yılından itibaren Bahçesaray'da yayımlamadığı edebî-siyasî ve bilimsel *Tercüman (Переводчик-Пerevodçik)* (1883-1918) gazetesidir. Bu gazete sayesinde İ. Gaspıralı, Çin sınırından Adriyatik Denizi'ne kadar olan geniş bölgeye ulaşmış ve Rusya Müslümanlarının-Türklerinin, hatta Osmanlı Devleti'nde dahi birçok kimsenin bilgilensine ve uyanışına sebep olmuştur. Daha fazla bilgi için bakınız: *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri, 1, 2, 3.* Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötügen Yayınevi, İstanbul, 2003-2014.

⁷ O dönemde Ruslar, Özbek Türklerini yanlışlıkla veya kasten Sart olarak adlandırmışlardır.

Semipalatinsk (Semey) ve Akmolinsk (Akmola) Eyaletleri'nde ziraat yaygınlaşmış ve Sırderya'daki Orta Cüz Kazakları çoktan beri ekincilikle (tahıl ekimi) uğraşmaya başlamışlardır. Böylece doğal olarak bozkırda değirmenlere duyulan ihtiyaç artmıştır ve yazıda her köyde birer değirmenin olmasının iyi olacağı görüşü ileri sürülmüştür. Zamanla bu ihtiyacın karşılandığı bilinmektedir. Bu gibi gelişmelerle bölgede iktisadî hayat canlanmış, modernleşme hız kazanmıştır. Bu gelişmelerde *Dala Vilayatiñiñ Gazeti*'nin belirli ölçüde etkisi olduğu söylenebilir.

Kazak Türklerinin yerleşik hayata geçmeleri için verilen çaba neticesiz kalmamıştır. Bunu da “*On Cıldan Arı–За Десять Летъ*” (1891 No: 13) adlı yazıdan öğreniyoruz. “On Yıl İçerisinde” adlı bu yazıda, Kazak ve Türkmen Türklerinin artık yerleşik hayata geçip ticaret ve ziraatla uğraştıkları, İdil Müslümanlarının ise Orta Asya ticaretinde daha etkili oldukları ve Tatarların daha çok yurt dışında İstanbul, Berlin, Leipzig gibi şehirlerde ticaret yaptıklarından söz edilmiştir.

“*Sibirdan Temir Col Salınğan...–Проведение Желъзной Дороги...*” (1898 No: 36) başlıklı imzasız yazıda, demir yolunun Kazak Türklerinin meskûn oldukları topraklara en yakın kuzeydeki Sibiryaya taraflarında döşendiği yazılmıştır. Bu da ancak XIX. yüzyılın son yıllarında gerçekleşmiştir. Sibiryaya demir yolu Omsk şehrinden de geçmiştir. Bu demir yolunun açılmasından sonra bölgede yük taşımacılığını artırmak amacıyla Semipalatinsk (Semey) ve Omsk (Ombı) şehirlerinde büroların açıldığı ve yük taşımacılığı fiyatlarının belirlendiğine dair gazetede çıkan “*Sibirdiñ Temir Colnuñ Savda...*” (1899 No: 8) adlı haberde bahsedilmiştir.

Ticaretin Rusya, Avrupa, Osmanlı ve Çin'e kadar uzanan geniş bir alanda yapılması Kazak Türklerinin dış dünyaya açılmaları, dünyada olup bitenleri öğrenmeleri, dış dünyayla ilişki ve bağlantı kurmaları anlamına gelmiştir.

Rus idaresinin bölgede yaptığı ticaretle ilgili haber ve yazılar gazete sayfalarında sık sık yayımlanmıştır. Örneğin “*Orta Aziya Vilayatiñdeği Rusya Halkınıñ Savdası–Русская Торговля Въ Средней Азии*” (1894 No: 5) başlıklı imzasız yazıda, Rusya'nın Orta Asya ile ticareti ve ticaret merkezlerinden bahsedilmiştir. Ancak bu ticaret merkezleri arasında Kazak şehir ya da bölgelerinden bahsedilmemiştir. Buna göre de Kazak Türkleri arasındaki ticaretin henüz istenilen seviyeye ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yazıda bahsedilen ticaret merkezleri, Rusların idaresine önceden geçmiş olup kimi yerlere hem demir yolu döşenmiş hem de bazı yerlerde suyolu avantajı olduğu belirtilmiştir.

Kazak Bozkırında zamanla ticarî merkezler kurulmuştur. Örneğin “*Қараөткіл Şehrine Savıda Ornaytuğın Cay Bolğanı Turasınan–Ақмолинскъ Какъ Торговый Пунктъ*” (1895 No: 5) başlıklı imzasız yazıda ticaret merkezi olarak Akmolinsk (Akmola) şehrinden ve burada yapılan ticaret hacminden ve alınıp satılan ürünlerden bahsedilmiştir. Burada yapılan ticarete hayvan ve hayvan ürünlerinin ön planda olduğu yazıda belirtilmiştir. Buna göre Kazak Türklerinin en iyi yaptığı ticaret, hayvan ve hayvansal ürünlerle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu görüşü destekleyen bir diğer yazı da *Turgayskiye Vedomosti* gazetesinden alınan ve *Dala Vilayatiñiñ Gazeti*'nde “*Torğay Hem Orınbor Қазақларınıñ Түйелеринен Hem Bulardan Alınатуғın Nerselerинен Savıda қилатуғındары Turasınan–Торговля Верблюдами И Продуктами, Получаемыми Отъ Нухъ, У Тургайскихъ И Оренбургскихъ Киргизъ*” (1895 No: 6) başlığıyla yayımlanan yazıdır. Bu

yazıda Turgay (Torğay) ve Orenburg (Orınbor) şehirlerinde yaşayan Kazak Türklerinin deve ve deveden elde ettikleri ürünlerinin ticaretinden bahsedilmiştir.

Yine *Turgayskiye Vedomosti* gazetesinden alınan ve “*Қыр Vilayatyndaғы Аñ Кèsibi–Пыуноі Промысль Въ Киргизскихъ Стеняхъ*” (1897 No: 10) başlığıyla yayımlanan haberde ise Dala Vilayeti’ndeki kürk ticareti hakkında bilgi verilmiştir. Bu haberden de bölgede hayvancılığın yanında artık avcılık ticaretinin de yapıldığını öğreniyoruz. Avcılığın yanında bozkırda bulunan göllerde balıkçılık da yapılmıştır. Balıkçılıkla ilgili gazetede az da olsa birkaç yazı çıkmıştır. Ayrıca bölgede ziraatın gelişmesi için gerekli aletlerin satışını yapan satış depoların bile açıldığı gazetede “*Бийлігі Сілі Қөп Губернияда...–Въ Текущемъ Году...*” (1898 No: 15) adlı yazıdan anlaşılmaktadır. Yazıda 1898 yılında eyalet ve kazalarda ziraî aletlerin satışını yapacak ve kredi olarak tohum verecek olan yeni toprak ve ziraat depoların açılacağına dair haber verilmiştir. Böylece Kazak Türkleri modernleşmesinde önemli yeri olan ziraat ve onun gelişmesi için gereken her türlü altyapı ve teçhizatın sağlandığını bu gazete vasıtasıyla öğreniyoruz.

3. KAZAK BOZKIRI’NDA HAYVANCILIK

Kazak Bozkırı’nın iklim ve tabiat şartlarına bağlı olarak eski devirlerden beri halk geçinimini tabiattan faydalanarak temin etmiş ve bunu konargöçer hayvan yetiştiriciliğinden sağlamıştır. Konargöçer hayvan yetiştiriciliğinin temel özelliği de bitki ve su kaynaklarının azlığından dolayı hayvanları yıl boyunca çeşitli yerlerde otlatarak beslemek olmuştur. Coğrafi çevrenin özellikleri ve Kazak Türklerinin geçimlerini temin etme şartları hayvan sürülerini belirlemiştir. Genellikle hayvan çeşitleri arasında % 60 koyunlar, % 13 yıldı, % 12 boynuzlu büyükbaş hayvan, % 4 develer olmuştur (Kara 2007: 262-263).

Göçebe hayat süren Kazak Türklerinin önceden olduğu gibi XIX. yüzyılda da en büyük geçim kaynaklarından biri hayvancılık olmuştur. Kazak Türkleri yetiştirdikleri büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan hem gıda hem de hayvansal ürünler elde ederek geçimlerini sağlamışlardır. Böylece hayvancılık, Kazak Türkünün hayatında önemli bir yer teşkil etmiştir ve günümüzde de etmektedir. Bu yüzden de Kazak Türkleri göç dönemlerini hayvanları otlatacağı bölgelerdeki mevsimlere göre taksim etmişlerdir. Örneğin S. Ç.[ormanov] imzalı “*Қазақ Халқının Тұрақ Мекендері–О Мъстностяхъ Стоянки Киргизь*” (1890 No: 13) yazıda, Kazak Türklerinin yaz (caylav), kış (kıstav) ve güz (küzdev) göç dönemleri anlatılmıştır.

Çarlık Rusya’nın bölgede yayılıp verimli toprakları ele geçirmesiyle birlikte Kazak Türkleri arasında otlak sorunu baş göstermiştir. Hem bu yüzden hem de zaman zaman iklim şartlarından ve yemsizlikten dolayı hayvanlar zarar görmüştür. Bunlara ek olarak hayvan hırsızlığını da ekleyebiliriz. Böylece hayvancılık git gide gerilemeye başlamıştır. Buna rağmen o dönemde Kazak Bozkırı’nda yetiştirilen hayvanlar, Rus pazarlarının ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılamıştır.

Gazetede “*Саға Кітап, Мал Бағуы Тұрасында Ғыққан Бір Кітап–Новые Книги, Обще Животновотство*” (1888 No: 30) başlıklı imzasız yazıda, “N. P. Çirvinskiy adındaki Ziraat Akademisi”nin profesörü olan Petrovskiy’in hayvancılıkla ilgili “Обşçеye Jivotnovotsvo” [Genel Hayvancılık] adlı kitabının çıktığı bildirilmiştir. O dönemde yeni çıkan kitapların *Dala Vilayatinin*

Gazeti vasıtasıyla haber konusu olup tanıtılması, Kazak Türkleri için yeni ve çok faydalı bir gelişme olmuştur.

Korabay Capanov'un "Kéreku Uyazındağı Uşbu Cılğı Şaruva Habardarı Hem Bazar Bağası–Корреспонденция Изъ Павлодарскаго Угъзда" (1896 No: 11) adlı yazısında ise Pavlodar (Kéreku) Kazası'ndaki hayvancılık ve hayvanların fiyatlarından bahsedilmiştir. Böylece o dönemdeki fiyatlardan ayrıntılı bilgi edinip haberdar olabiliyoruz.

Hayvancılıkla ilgili gazete sayfalarında A. K.'nin "Mal Çaruvası, Қазақ Қыры–О Состояние Скотоводства" (1899 No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16) başlıklı yazı dizisi tefrika edilmiştir. Bu yazı dizisinde, Akmolinsk (Akmola) Eyaleti'ndeki 1897 yılındaki hayvancılığın durumu, istatistikî bilgiler ve Kazak Bozkırındaki hayvancılıkla ilgili geniş bilgi verilmiştir.

R. D.'nin "Mal Şaruvası Оси Боюнда Қазаққа Faydalı Ма–Выгодно-Ли Для Киргизовъ Скотоводство Въ Томъ Видѣ, Въ Которомъ Оно Находится Въ Настоящее Время" (1899 No: 3, 5, 18) adlı yazısında da Kazak Türklerindeki hayvancılığının durumu ve o günkü hayvancılık yöntemlerinin faydalı olup olmadığından bahsedilmiştir.

"Мағлұнпата–Объявление" (1900 No: 23) başlığı altında ise ziraat ve hayvancılıkla ilgili çıkan sekiz yeni kitabın satış ilanı yapıldığına dair bilgi verilmiştir. Böylece gazete okuyucuları yeni çıkan kitaplardan da haberdar olmuşlardır.

Dala Vilayatının Gazeti sayfalarında hayvancılıkla ilgili ziraat haberlerine göre az da olsa birçok yazı yayımlanmıştır. Hayvancılıkla ilgili çıkan haber ve yazıların çoğu bu alandaki yeni gelişmelerle ilgili olmuştur. Bu haber ve yazılar genellikle gazetede, Barçağa Paydalı Habarlar (□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□)–Общепользныя Свѣдѣнія [Kamunun yararına olan haberler] başlığı altında çıkmıştır. Burada hayvancılığın nasıl yapılması gerektiği, hayvanlarda görülen çeşitli hastalıklar ve bunların yeni tedavi yöntemleri, büyük ve küçükbaş hayvanların, atların yetiştirilmesi ve cinslerinin geliştirilmesi vb. alanlarla ilgili imzalı ve imzasız haber ve yazılar yayımlanmıştır.

Örneğin T.[obol'skiye] Ye.[parhial'niye] V.[edomosti] gazetesinden alınan ve "Bal Arasın Satup Aluv İlen Ornınan Köşirip Èveli Artınan Cürip Terbiye Ètöv Cönderinen–О Приобрѣтеніи, Перевозкѣ Пчель И Первомъ Уходѣ За Ними" (1901 No: 42) başlığıyla yayımlanan yazıda, arıları edinme, bunların nakliyesi ve ilk bakımı hakkında bilgi verilmiştir.

Zemled.[el'çeskaya] Gazeta adlı gazetenin 5. sayısından iktibas edilerek "Қазақ халқларның сұлқисынның асли neslini ösürmek turasınan–Объ улучшеніи Киргизской породы лошадей" (1888 No: 11) başlığıyla yayımlanan yazıda ise Kazak at cinsinin diğer at cinsleriyle birleştirilmesi sonucunda elde edilen daha iyi bir at cinsi, at çiftlikleri ve düzenlenen at panayırları hakkında bilgi verilmiştir.

Ev. Gratsianov'un "Қазақ Atlарның Азауып Наçарланып Баратқан Себепінің Бейаны Нем Бул Atlардың Туқымın Күтіп Азайтбасдың Аталы–Къ Вопросы О Причиняхъ Вырожденія Киргизскихъ Лошадей И О Мѣрахъ Поддержанія Этой Породы" (1894 No: 21); A. L. imzalı "Қазақдың Сұлқисын Қалауға Түзетпек Turasınan–Къ Вопросы Объ Улучшеніи Киргизской Лошади" (1894 No: 49); "Сұлқынның Туқымın Сақсы қилув Turасы–Къ Вопросы Объ Улучшеніи Породы Киргизскихъ Лошадей" (1898 No: 10); "Kèri cұлқısı" (İhtiyar seyis) imzalı "Сұлқимы қалай Öñdev–О Способы Улучшить

Качества Кургизской Лошади” (1899 No: 15, 16, 17, 18) başlıklı yazılarda, Kazak at cinsinin geliştirilmesi ve ıslahı için alınması gereken önlemlerden bahsedilmiştir.

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında Kazak at cinsinin ıslahıyla ilgili haber ve yazıların yanında hayvanlarda görülen çeşitli hastalıklar ve bunları tedavi etme yöntemleriyle ilgili birçok yazı ve haber yayımlanmıştır.

Örneğin P. Altuhov imzalı ve *Veterin.[arniy] Fel'dşer* adlı gazeteden iktibas edilerek “*Қотурди Сазатин Арзан Дери–Дешевый Способъ Лъчения Чесотки У Животныхъ*” (1897 No: 14) başlığıyla yayımlanan yazıda, hayvanlarda görülen uyuz hastalığının ucuz tedavi yönteminden bahsedilmiştir. “*Силкинъ Коз Авириви–Лунная Слѣпота–Болѣзнь У Лошадей*” (1898 No: 14) başlıklı imzasız yazıda ise atlarda görülen “ay körlüğü” hastalığı ve bunun tedavi yönteminden bahsedilmiştir.

“*Mal Bizdin Baylıgımız–Скотъ-Наше Богатство*” (1898 No: 25, 26, 27, 28) başlıklı yazı dizisinde ise hayvanlarda görülen hastalıklarla mücadelede veterinerlik hizmetlerinin önemi anlatılmıştır.

“*Maldı Strahobaytdav–Страхование Скота*” (1898 No: 36) başlıklı imzasız yazıda da hayvanları çeşitli hastalıklara karşı sigortalama işlemleri ele alınmıştır. Böylece o dönem için çok erken olan hayvan sigortacılığında gazetede bu yazıdan haberdar olmuş oluyoruz.

Gazete sayfalarında çıkmış bu tarz haber ve yazılar çok fazla yayımlanmış olup gazetede önemli bir yer teşkil etmiştir. Zaten gazetenin çıkma amaçlarından biri de hayvancılık alanındaki yenilikler ve gelişmelerden halkı haberdar etmek olmuştur (1888 No: 1). Böylece Kazak Türkleri ve diğer gazete okuyucuları gazete vasıtasıyla çağdaş tedavi yöntem ve gelişmelerden haberdar olmuşlardır. Bunda da gazetenin rolü ve etkisi azımsanmayacak kadar büyük olmuştur.

4. KAZAK BOZKIRI'NDA DÜZENLENEN PANAYIRLAR

Rus idaresi Kazak Bozkırı'nda yayıldıktan sonra birçok değişik yerde ilk defa yeni panayırlar düzenlemiştir. Bozkırda kurulan yeni yerleşim yerleri ve burada düzenlenen panayırlar vasıtasıyla Kazak Türklerinin ticaret hayatı değişmeye başlamıştır. Diğer yandan bu panayırlar vasıtasıyla Kazak Türkleri birçok yeni bilgiler edinmiş ve panayırlara gelen diğer halklarla irtibat kurmuşlardır (Chitilov 2013: 88).

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında panayırlar ve onların nerede ve hangi tarihlerde düzenlendiği ve bu panayırlarda satılan malların ve miktarı ve fiyatlarıyla ilgili birçok haber ve yazılar yayımlanmıştır. Bu haber ve yazıların çoğu *Dala Vilayatinin Gazeti* sayfalarında, *Savda Habarı* (□□□□□□ □□□□□□)–*Торговья Свѣдѣнія* [Ticarî Haberler] başlığı altında yayımlanmıştır. Burada genel olarak panayırlarda satılan mallar, hayvanlar ve hayvan ürünleri, bunların fiyatları, katılımcılar, vb. haberler yayımlanmıştır. Gazetede, Nijegorod/Nijniy Novgorod (Mekerce) İrbit, Kuandinsk (Koyandı), Botovsk (Botof), Akmolinsk (Akmola), İşim, Akmolinsko-Kostantinovsk, Aviliye Ata [Evliya Ata], Orenburg, İssik-Köl, Vvedensk, Peşcan, Tambov, Penza, Temir, Mihaylovsk, Hristo-Rojdenstvensk, Urlütüp, Pokrov, Nikol'sk, Tayınça Köl, Kostanay, Narınsko-Sergiopol'sk, Konstantino-Yeleniysk, Yevdokiyeysk, vb. panayır ile ilgili haber ve yazılar neşredilmiştir (Chitilov 2013: 88).

Düzenlenen bu panayırların birçoğuna Kazak tüccarlar da katılmıştır. Bu panayır ile ilgili birçok haber ve yazı *Dala Vilayatinin Gazeti* sayfalarında yayımlanmıştır. Bu panayırlar arasında en meşhuru Nijniy Novgorod'da düzenlenen Mekerce Panayırı olmuştur. Gazetede çıkan haber ve yazılar arasında en

ilgi çekici olanı 1896 yılında düzenlenen Mekerce Panayırıyla ilgili olanıdır. Söz konusu bu yazı önce *Tercüman* gazetesinde İsmail Gaspıralı tarafından yayımlanmıştır. İsmail Gaspıralı ziyaret ettiği bu panayırdaki anılarını anlatmıştır. *Dala Vilayatinin Gazeti* de bu haberi şu başlıkla iktibas etmiştir: “*Makarca Vıstaşkası Nicegorodağı Vıstaşkeni İsmail Dégen Müslüman Kõrip Ne Kõrgeñin Onın Qanday Ékenin Bařsasarayda Basılıp Turatın «Tercüman» Dégen Gazétde Cazıpdı–Всероссійская Нижегородская Выставка, Впечатленія Мусульманина На Выставкѣ*” (1896 No: 36-37). Bu yazıda, Mekerce Panayırını ziyaret eden İsmail Gaspıralı panayır ve panayıra katılan Müslümanlarla ilgili izlenimlerini aktarmıştır. İsmail Gaspıralı panayıra katılan doksan yedi Müslüman arasında kırk beşinin Kazak tüccar olduğunu ve bunların da at ve kısrak ticareti yaptıklarını bildirmiştir. İ. Gaspıralı aslında bu yazısında panayıra katılan Müslümanlarının-Türklerinin azlığından ve sergiledikleri ürünlerin Ruslara nazaran daha kalitesiz olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca yazının sonunda Rusya Müslümanlarının-Türklerinin, Rus tahsilini alarak çağa ayak uydurmaları gerektiği yorumu da vardır. Bu görüşe *Dala Vilayatinin Gazeti*'nin idaresi kayıtsız kalmamış ve yazıyı hem Rusça hem de Kazakça tercümesiyle yayımlamıştır.⁸

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında panayırlarla ilgili yayımlanan haberler ticarî ve iktisadî hayatla ilgili en önemli haberlerin başında gelmiştir. Gazetede panayırlarla ilgili yüzün üstünde haber ve yazı yayımlanmıştır. Bunların yayımlanması Kazak Türkleri arasında ticaretin artmasına ve gelişmesine belli ve önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Böylece Kazak Türkleri arasında ticarî ve iktisadî alandaki modernleşme ve ilerlemeye gazetede bu haber ve yazıların katı sağladığı söylenebilir ve bu gelişmeleri gazete vasıtasıyla takip edebiliyoruz.

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında yayımlanan panayır ile ilgili yazı ve haberlerin bir kaçı özellikle dikkatimizi çekmiştir. Örneğin “*Carmenkeden Alınğan Habarlar–Торговья И Справочныя Свѣдѣнія*” (1888 No: 44) başlıklı imzasız yazıda, Kazak Bozkırında düzenlenen iki önemli panayır bahsedilmiştir. O dönemde bu panayırlarda değiş-tokuş ve Kazak Türkleri için ticaret açısından önemli yeri olan hayvan ticareti yapılmıştır. Bu yazıya göre bu panayırlar şunlardır: Semipalatinsk (Semey) Eyaleti'nin Karkaralinsk (Karkaralı) Kazası'nda Taldı Nehri boyunca Karkaralinsk-Pavlodar (Karkaralı-Kereku) büyük posta yolunun Kuyandinsk (Koyandı) kilometre taşı yakınlarında 15 May-15 İyün [28 Mayıs-28 Haziran] tarihleri arasında düzenlenen Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı ve Akmolinsk (Akmola) şehrinde 21 May-10 İyün ve hatta 1 İyül [3 Haziran-23 Haziran ve hatta 14 Temmuz] tarihleri arasında düzenlenen Konstantino-Akmolisk Panayırı'dır. Bir de bu yazıda, panayırlarda dönen sermaye, mallar ve 1887 yılında düzenlenen panayıra göre 1888 yılındaki alım-satım karşılaştırılmıştır.

Dala Vilayatinin Gazeti sayfalarında bu iki panayır ile ilgili çıkan haber ve yazıları inceleyip bu panayırlara getirilen ve satılan malların listesini tespit ederek tablolarda değerlendirdik.

⁸ Her iki yazının hem *Tercüman* hem de *Dala Vilayatinin Gazeti*'nda aynı tarihlerde basılmış olması, çok ilginçtir ve bu durumu açıklayamıyoruz. *Tercüman* gazetesinde çıkan yazının tam metni için bakınız: “İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 3, Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları. s. 445-449. Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınevi. (İstanbul, 2008).

5. PANAYIRLARDA SATILAN ÜRÜNLER VE FİYATLARI

Gazetenin 24 İyün [7 Temmuz] 1888 tarihli 25. sayısında çıkan "Bilingen Habarlar Qoyandı Carmenkesindegi Mal Hem Malniñ Nersesiniñ Bağası Turasında—Справочныя Свѣдѣнія, Куяндинская Ярмарка. Цѣны На Скоть И Его Произведенія" başlıklı imzasız yazıda, Kuyandinsk (Koyandı) Panayırında satılan hayvanların ve hayvan mamullerinin fiyatları verilmiştir. Aşağıda bu haberin gazetede çıkan örneğini burada aynen veriyoruz.

الدلالة تدمكازيت

قوسوليب جنكادان چغارولمش
آمرلا اولوسنك چغاروب جوركان كزيتينه
۲۷ نچي (رقم) نومر ايلان*

اولكى چغارولمش جيلى ۲۴ نچي ايوننه ۱۸۸۸ نچي يلدنه*

ОСОБОЕ „ПРИБАВЛЕНИЕ“
КЪ
„КУМОЛИНСКИМЪ ОБЛАСТНЫМЪ ВѢДОМОСТЯМЪ“
№ 25.

ГОДЪ 24-го Іюня 1888 ГОДА ПЕРВЫЙ

بلنكان حبرلار قوباندى جارمنكسنداغى مال هم مالنك نرسهسى نك
باغاسى توراسينده.*

۲۷ تنكا	—	—	اوكز
۱۸ تنكا	—	—	صير
۲ تنكە ۸۵ تين	—	—	قوى
۲۷ تنكا	—	—	توبا
۲۹ تنكا	—	—	قل
۸ تنكا	—	—	چال
۱۵ تنكا	—	—	تبت
۷ تنكا ۵۷ تين	—	—	تويه جوي
۱ تنكا ۲۵ تين	—	—	قوي جاباغوسى
۴ تنكا	—	—	قاصقر تيروسي
۲۷ تين	—	—	قولون تيروسي
۲۷ تين	—	—	بشاو تيروسي
۲۲ تين	—	—	ايشري

СПРАВОЧНЫЯ СВѢДѢНІЯ.

КУЯНДИНСКАЯ ЯРМАРКА.

Цѣны на скоть и ея произведенія:

Быкъ	25 р.	—
Корова	18 р.	—
Барань	2 р.	80 к.
Верблюдь	25 р.	—
Лошадный волосъ отъ хвоста	29 р.	— к.
» » » гривы	8 р.	—
Козій пухъ	10 р.	—
Верблюжья шерсть	5 р.	50 к.
Джабага	1 р.	20 к.
Волчья шкура	4 р.	—
Жеребичья »	—	25 к.

۵۷ تين	—	—	قوى تيروسي	Телячья шкура	25 к.
۲ تنكە ۸۵ تين	—	—	جلفي تيروسي	Мерлуцка	22 к.
۴ تنكە ۵۷ تين	—	—	صير تيروسي	Баранья шкура	50 к.
۶۵ تين	—	—	ايشكى تيروسي	Конская »	2 р. 80 к.
۱۵ تين	—	—	كيزدیمه آقچاغه	Коровья »	4 р. 50 к.
۱۷ تين	—	—	مالغه	Козья »	60 к.
۱۷ تين	—	—		Аршинъ ситца на деньги	10 к.
	—	—		» » на скоть	15 в.

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yil 1888, No: 25.

Tablo 1. 1888 yılında Kuyandinsk (Koyandı) Panayırı'na getirilen ürünler ve bunların fiyatları:

Sıra No:	Satılan Malın Cinsi	Birim Fiyatı (Ruble)	1888 Yılı Saf Altın Olarak Değeri ⁹
1	Boğa	25	29.035
2	İnek	18	20.905
3	Koyun	2.8	3.252
4	Deve	25	29.035
5	At (kuyruk) kılı	1 pudu 29	2.056
6	At (yele) kılı	1 pudu 8	0.567
7	Keçi kılı	1 pudu 10	0.709
8	Deve yünü	1 pudu 5.5	0.390
9	Koyun yünü	1 pudu ¹⁰ 1.20	0.850
10	Kurt derisi	4	4.65
11	Tay derisi	0.25	0.29
12	Dana derisi	0.25	0.29
13	Kuzu derisi	0.22	0.26
14	Koyun derisi	0.50	0.58
15	At derisi	2.80	3.25
16	İnek derisi	4.50	5.22
17	Keçi derisi	0.60	0.70
18	(Ситец-Sitets) Basma kumaş	1 arşını ¹¹ 0.10	0.16
19	Hayvanla takas usulü basma kumaş	1 arşını 0.15	Takas olarak

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, Sayı 25.

Bu verilere göre yukarıda da belirttiğimiz gibi Kazak Bozkırında Kazak Türkleri daha çok hayvancılıkla uğraştıkları görüşünü desteklemektedir. Bir de o dönemdeki ticaret hakkında da ayrıntılı bilgi vermektedir.

“*Қырда болмуш хабарлар, Малниң Аурув-Проишества В Степи, Болезнь На Скотине*” (1888 No: 33) başlıklı imzasız yazıda ise Karkaralinsk (Karkaralı) Kazası'nda düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı'nda veba salgınından dolayı 134 büyük baş hayvanın hastalandığı ve bunlardan 96 tanesinin telef olduğu, 38 tanesinin ise iyileştiğine dair bilgi verilmiştir.

“*Carmenkeden alınğan хабарлар-Торговья и справочныя свѣдѣнія*” (1888 No: 40) başlıklı imzasız yazıda, Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı ve Konstantino-Akmolisk Panayırı ve bu panayırlarda dönen sermaye, mallar ve geçen seneye göre alım-satımın karşılaştırılmalı verileri verilmiştir. Bu habere göre satılan mallar aşağıda gazetede örneğiyle birlikte tabloda şöyledir:

⁹ O dönem Çarlık Rusya'nın para birimi olan Ruble yıldan yıla devamlı değer kaybetmiştir. Tabloda adı geçen ürünlerin günümüz fiyatlarıyla daha sağlıklı karşılaştırabilmek için o zamanki satılan malların değeri saf altına çevrilmiştir. Panayırın yapıldığı tarihlerde 1 Ruble 1,1614 gram saf altına eşittir (Adrianov 2001: 274).

¹⁰ Pud (Пуд) Çarlık Rusya'sında kullanılan ağırlık birimidir. 1 pud=16.38 kg.

¹¹ Arşın (Аршин): Çarlık Rusya'da kullanılan ölçü birimi. 1 arşın=0711 metre.

الولاية تتركانت

قو صوليب جنكادان چغارولميش
آقبولا اولبولو سننك چغاروب جوركان كلزيتنه
۴۰ نچي (رقم) نومر ايلان*

ОСОБОЕ „ПРИБАВЛЕНИЕ“
къ
АКМОЛИНСКИМЪ ОБЛАСТНЫМЪ ВЪДОМОСТЯМЪ
№ 40.

7-го Октября 1888 года ПЕРВЫЙ

جارمانكهدان آلتغان حيارلار *

قراق جبرلارنك اينك ايشگي چيننده ايكي اولكان جارمانگه بار قانطي مال ساوداسي بولتون زاپادنوي سار هم روسيه جاقفه ايداي تون سول جارمانكهنك يراوي سيماي اولاستنك قارقورال اوياننده بولتون قويدننده بوطوف جارمانكاسي قارقرالدان كيراكوكه بارانون چو لدونت اوستونده طالدي ديكان ارزان، نك بويونده قوياندي بيكهنه جاقين جل ساين لانيچي مايدان لانيچي ايونغه چاين بولادي اينچي جارمانكهدا آقبولاده بولتون كونستانينو آقبولينكسي ديكان ۲۱ نچي مايدان ۱۵ نچي ايونغه چاين هم كيده انچي ايونغه چاين نورادي سول جارمانكهدا لاردنك بيولغي ساوداسي مناو

قوياندي جارمانكاسي *

اوتكوزكاي الوب گيلكاي
۹۴۹ تنگانگي ۹۱۹۳۵۵ تنگانگي

مال جنا قيردان الوب كيلكان

جاپاني قبل تويه جوني تيري ۱۲۱۱۲۵ تنگانگي - ۹۴۱۳۵ تنگانگي

كوز چيگان هم اوزكاري ۷۲۲۱۲۵ تنگانگي - ۳۹۹۹۲۵ تنگانگي

كز دنگه مالون باقال ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي - ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي

بوموم جارمانكهدان چارولميش ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي - ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي

ايسكان قوسلاو ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي - ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي

ايدان كيزي ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي - ۲۳۳۵۵۵ تنگانگي

ТОРГОВЛЯ И СПРАВОЧНЫЯ СВЕДѢНІЯ

Въ глубинѣ киргизской степи существуютъ двѣ большія ярмарки, на которыхъ производится мясной торгъ и закупка разнаго скота для быта въ Западную Сибирь и въ предѣлы Европейской Россіи. Ярмарки эти Куяндическо-Ботовская (въ Каркаралинскомъ уездѣ, Семипалатинской области, на рѣкѣ Талдь, по Каркаралинско-Павлодарскому почтовому тракту, близъ Куяндического нивета, утверждаемая ежегодно съ 15-го мая по 15-е июля) и Константиновско-Акмолинская (въ г. Акмолинскѣ, съ 21-го мая по 10-е июня и даже до 1-го июля). Обороты этихъ ярмарокъ въ нынѣшнемъ году были слѣдующіе:

КУЯНДИНСКО-БОТОВСКОЙ.

	привозъ	сбытъ
	Р У Б Л И	Р У Б Л И
Скотъ	919.300	645.949
Произведения скотоводства и степи (какъ-то: джебага, волось, верблюжьи шерсть, кожи, кошма, армячина, и пр.)	134.520	94.130
Мануфактурные, бакалейные, колониальные и мелочные товары	722.230	399.930
Жельзные, медныя и чугуныя издѣлія	33.600	25.000
Выдѣланныя кожи	68.000	37.000
Авдтские товары (какъ-то: халаты, одѣяла, новры, шелковыя матеріи, сушеные фрукты, крупы)	22.000	10.000

صارت بویمو بی شاپان
کوردی بیکار جابک
بویمو مدار چمن کوروش
اون سولی هم اوزکلاری ۷۷۸۸ تنگای
بارچاسی ۱۹۵۲۶۶۸ تنگای
الب کیلکان
جلعی حسابی ۱۱۵۵
اوکلر ۶۵۵
قوی ۲۲۵۵۵۵
مال ننگ باغاسی بر قالدان آوامی توردی اینک العاجقی کوندن چقان
باغلاری مناو
۱۲ تنگانان
۱۵
۲ تنگه ۲۵
۲۵ تنگه ۳
۳۰ تنگه ۶۵
۲ تنگه ۳۵
۱۲ تنگه ۱۴
۱۳ دان
۱۹ دان
۲ تنگه ۲
۱۶ تنگه ۱۶
۱۶ تنگه ۱۶
۶۵ تنگه ۶۵

کوندن تنگای جابک
الوب کلمگن
مال ۲۲۵۵۵۵ تنگه ۸۲ تین - ۲۲۵۵۵۵ تنگه ۸۲ تین
قیردان گیلکین مال ننگ
فرسه لاری ۷۷۲۸۱ تنگه ل تین
کیزدیسه هم اوزکلاری ۴۳۹۵۵ - ۱۲۴۴۹۷
تیریدان ایستانکان فرسه ۴۹۳۵ - ۱۹۴۹۹
تیریدان جیزدان هم چو
پننان اسداکان فرسه لار ۲۱۹۵۵ - ۸۷۶۵
صارت بویمو ۱۵۵۲۵۵ تنگای
بارچاسی ۱۸۳۱۴۶ تنگه ۳۲ تین - ۱۲۲۲۲۱۵ تنگه ۳۷ تین
آینلهش کوندن تنگای جابک
الوب کیلکان ننگ سوماسی ۴۲۵۵۵۵ تنگای کوب
اوتر التی بولاکنندای اوتکوزکالی لال لک تنگای کوب
الپس بولاکنندای قردان الوب کیلکان مال ننگ اولی بویموده کوب
بویمو لاری لال لک تنگای سوماسنه جوز بولکان ننگ ۸۲ بولاکنندای
کیزدانه تیری فرسه سی هم اوزگه یاقورویه بویمو ۱۵۵۵۵۵ تنگای کوب
گیلویدی جوز بولکان ننگ ۸۵ بولاکنندای هم بس جاروم قاتاره
کوب سانولیدی صارت مالی ایلون قاتاره کوب سانولوتی
کوندن تنگای جابک
الوب کلمگن
مال ۲۲۵۵۵۵ تنگه ۸۲ تین - ۲۲۵۵۵۵ تنگه ۸۲ تین
قیردان گیلکین مال ننگ
فرسه لاری ۷۷۲۸۱ تنگه ل تین
کیزدیسه هم اوزکلاری ۴۳۹۵۵ - ۱۲۴۴۹۷
تیریدان ایستانکان فرسه ۴۹۳۵ - ۱۹۴۹۹
تیریدان جیزدان هم چو
پننان اسداکان فرسه لار ۲۱۹۵۵ - ۸۷۶۵
صارت بویمو ۱۵۵۲۵۵ تنگای
بارچاسی ۱۸۳۱۴۶ تنگه ۳۲ تین - ۱۲۲۲۲۱۵ تنگه ۳۷ تین

Мука, овес и пр. — 5.798 млн. 683
Итого — 1.902.448 1.307.692
пригнано продано
Лошадей — — — 1.100 273
Выловь — — — 6.500 4.635
Барашовь — — — 320.000 218.944
Цѣны на скоть держались твердо и установившейсь сь первых-же дней ярмарки слѣдующій:
лошадь — — — 12 р. — 25 р. —
рогатый скоть — — — 10 р. — 30 р. —
мѣстный барашъ — — — 2 р. 30 к. — 2 р. 50 к.
семирѣченскій — — — 2 р. 30 к. — 2 р. 60 к.
Бараны нѣсколько понижались въ цѣнѣ, по сравнению съ прошлымъ годомъ, вслѣдствіе полученныхъ скотопромышленниками известій, что на Петербургской биржѣ цѣны на сало поднялись до 56 р. за берковецъ (10 пуд.). Цѣны на лошадей, на-оборотъ, были ниже, по случаю малаго спроса на пихъ въ Оренбургъ, Петропавловскъ и другихъ мѣстахъ сбыта, почему и продано ихъ въ нынѣшнемъ году мало.
На прочіе товары цѣны были слѣдующія:
ситцы за арш. — — — 12—14 к.
бязь и крестовъ — — — 13—15 »
киргизинъ и камлоть — — — 19—20 »
жѣлѣзо и чугуны за пудъ — — — 2 р. »
мѣдь въ нахъли за фунтъ — — — 65 к.
кожи: бѣроеткован — — — 6 » 15 »
» конокан — — — 4 » 50 »
мука пшеничная за пудъ — — — 65 »
овесъ — — — 60 »

КОНСТАНТИНОВСКОЙ.
привозъ сбытъ
р у б л п
Скоть — — — 402.204 р. 82 к. 402.204 р. 82 к.
Произведенія ското-водства и степи — — — 752.581 » 55 » 572.581 » 55 »
Мануфактурныя и др. — — — 436.900 » — 134.495 » —
Кожевенныя — — — 49.360 » — 19.469 » —
Жѣлѣзные, мѣдные и чугуныя издѣлія — — — 31.900 » — 87.60 » —
Азіятскіе — — — 100.200 » — 850.00 » —
Итого — — — 1.583.146 » 32 » 1.222.510 » 37 к.

Сравнительно съ прошлымъ годомъ, обороты Константиновской ярмарки увеличались: по привозу почти на 420.000 руб., или на 36%, и по сбыту на 456.545 р., или почти на 60%. Различныхъ произведений скотоводства и степи привезено и продано болѣе на 258.655 р., или на 82%, мануфактурныхъ, кожевенныхъ и др. европейскихъ товаровъ привезено болѣе на 210.000 р. или почти на 80% и продано въ 5 1/2 разъ болѣе; азіятскихъ товаровъ продано въ 50 разъ болѣе.
Торговая сдѣлка на Константиновской ярмаркѣ были оживленны и круше-прошлаго года, скотъ продавался довольно значительными партиями — до 4 1/2 тысячъ головъ за-разъ, тогда какъ въ прошлымъ году онъ продавался десятками. Удовлетворительный результатъ ярмарки объясняется тѣмъ, что по случаю благоприятной зимы и довольно ранней весны киргизы имѣли возможность продать болѣе скота и степныхъ произведений, что разумеется, отозвалось и на успѣхъ торговли привозными российскими и азіятскими товарами

КОНСТАНТИНОВСКОЙ.
привозъ сбытъ
р у б л п
Скоть — — — 402.204 р. 82 к. 402.204 р. 82 к.
Произведенія ското-водства и степи — — — 752.581 » 55 » 572.581 » 55 »
Мануфактурныя и др. — — — 436.900 » — 134.495 » —
Кожевенныя — — — 49.360 » — 19.469 » —
Жѣлѣзные, мѣдные и чугуныя издѣлія — — — 31.900 » — 87.60 » —
Азіятскіе — — — 100.200 » — 850.00 » —
Итого — — — 1.583.146 » 32 » 1.222.510 » 37 к.

Сравнительно съ прошлымъ годомъ, обороты Константиновской ярмарки увеличались: по привозу почти на 420.000 руб., или на 36%, и по сбыту на 456.545 р., или почти на 60%. Различныхъ произведений скотоводства и степи привезено и продано болѣе на 258.655 р., или на 82%, мануфактурныхъ, кожевенныхъ и др. европейскихъ товаровъ привезено болѣе на 210.000 р. или почти на 80% и продано въ 5 1/2 разъ болѣе; азіятскихъ товаровъ продано въ 50 разъ болѣе.
Торговая сдѣлка на Константиновской ярмаркѣ были оживленны и круше-прошлаго года, скотъ продавался довольно значительными партиями — до 4 1/2 тысячъ головъ за-разъ, тогда какъ въ прошлымъ году онъ продавался десятками. Удовлетворительный результатъ ярмарки объясняется тѣмъ, что по случаю благоприятной зимы и довольно ранней весны киргизы имѣли возможность продать болѣе скота и степныхъ произведений, что разумеется, отозвалось и на успѣхъ торговли привозными российскими и азіятскими товарами

1888 жылда	1887 жылда	Сравнительно съ прошлым годом, количество сбыта пшкотовых скотовых производений въ нынѣшнемъ году представляетъ такую равноту	1887 г.	1888 г.
21475	11620	Скотскія кожи	11.620 шт.	24.470 шт.
11185	42850	овчины и овчины	42.800	55.180
8170	12000	саксаги и мерлушки	55.000	85.700
3000	212	сурьги шкуры	12.000	30.000
1728	28	волчьи, лисьи, барсучьи и др.	3.520	17.285
8100	28	джебага	380.000 пуд.	85.000 пуд.
8200	28	волось	3.800	8.300
		Цѣны на скотъ и производения скотоводства были слѣдующія:		
		лошадь	до 24 р.	66 к.
		быкъ	25	75
		баранъ	3	20
		кожи: конскія	2	65
		скотскія	4	50
		верблюжьи	3	
		овчины		35
		волчины		80
		мерлушка		27
		сурьги шкуры		8
		волчьи	3	50
		лисьи	3	
		барсучьи		40
		джебага за пудъ	1	40
		волось: хвостъ		30
		грива		8

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, Sayı 40.

Tablo 2. 1888 yılı Kuyandino-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı'na getirilen malların değeri ve hâsılatı.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Panayıra Gelen Malların Toplam Piyasa Değeri	Panayırda Satılan Malların Toplam Değeri
1	Canlı Hayvanlar	919300 ruble	645949 ruble
2	Hayvansal Ürünler	131520 ruble	94130 ruble
3	Manifatura ve Kuru Gıda Malları	722230 ruble	399930 ruble
4	Demir, Bakır ve Dökme Demir Ürünleri	33600 ruble	25000 ruble
5	İşlenmiş Deri	68000	37000
6	Asya Malları (Kaftan/Hilat, Battaniye, Halı, İpek Kumaş, Kurutulmuş Meyveler, Tahıllar)	22000 ruble	10000 ruble
7	Un, Yulaf vd.	5798 ruble	5683
8	Genel Toplam	1902448 ruble	1257692 ruble

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, Sayı 40.

Buna göre yukarıdaki verileri incelediğimizde panayırda hayvan ve hayvan ürünleri dışında da ürünler satılmış ve bozkır halkı ihtiyaç duyduğu diğer ürünleri buradan temin etmişlerdir. Bir de panayırın durgun geçtiği anlaşılmaktadır ve panayıra getirilen malların tamamı satılmamıştır. Hatta bazı malların %50'den fazlası geri dönmüştür. Tablo No: 3'te de bu panayıra getirilen ve satılan mal miktarlarını incelediğimizde, panayırın zayıf geçtiğini açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca panayıra gelen malların birim fiyatlarının da çok fazla pahalı olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. 1888 yılı Kuyandino-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı'na getirilen ürünlerin miktarı ve fiyatı

Sıra No:	Satılan Canlı Hayvan Cinsi ve Diğer Ürünler	Panayıra Getirilen Canlı Hayvan Miktarı	Panayırdaki Satılan Canlı Hayvan Miktarı	Birim Fiyatı (Ruble)
1	At	1100 adet	273 adet	12-25
2	Boğa	65000 adet	4635 adet	10-30
3	Koyun	320000 adet	218944 adet	2.30-2.60
4	(Ситец-Sitets) Basma kumaş	–	–	1 arşını 0.12-0.14
5	(Биз и Кретон–Biz i Kreton) Bez ve Pamuklu/Dokuma Kumaş	–	–	1 arşını 0.13-0.15
6	(Киргизин и Камлот–Kırgızın i Kamlot) Ağır pamuklu kumaş cinsi ve Eski sık dokunmuş yün kumaş	–	–	0.19-0.20
7	Demir ve dökme demir	–	–	1 pudu 2
8	Bakır ve bakır ürünleri	–	–	1 funtu 0.65
9	(Выростковий–Vırostkoviy) Bir yıllık buzağının işlenmiş derisi	–	–	6.15
10	At derisi	–	–	4.50
11	Buğday unu	–	–	1 pudu 0.65
12	Yulaf	–	–	1 pudu 0.60

Kaynak: *Dala Vilayatinin Gazeti*, Yıl 1888, Sayı 40.

Bu panayırdaki at 12 ile 25 ruble, büyükbaş hayvan 10 ile 30 ruble arasında, yerli koyun 2.30 ile 2.50 ruble ve Semireç'e (Yedisu) koyunu ise 2.30 ile 2.60 ruble arasında satıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca basma kumaşın arşını 12-14, bez ve pamuklu/dokuma kumaşın arşını 13-15, ağır pamuklu kumaş cinsi ve eski sık dokunmuş yün kumaşın arşını 19-20 kopekten, demir ve dökme demirin pudu 2 rubleden, bakır ürününün funtu¹² 65 kopekten¹³, bir yıllık buzağının işlenmiş derisi 6.15 ruble, at derisi 4.50 ruble, buğday unu 65 kopek, yulaf da 60 kopekten satılmıştır.

Tablo 4. Konstantinovsk Panayırı'ndaki satılan ürünler ve hâsılatı.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Panayıra Gelen Malların Toplam Piyasa Değeri	Panayırdaki Satılan Mallardan Elde Edilen Toplam Hâsılat
1	Canlı Hayvan	402.204.82 ruble	402.204.82 ruble
2	Bozkırda Yetiştirilen Canlı Hayvan	752.581.55 ruble	572.581.55 ruble
3	Manifatura ve Mamulleri	436.900 ruble	134.495 ruble
4	Deri Ürünleri	49.360	19.469
5	Demir, Bakır ve Dökme Demir Ürünleri	21.900 ruble	87.60 ruble
6	Asya Ürünleri	100.200	850.00
7	Genel Toplam	1.583.146.37 ruble	1.222.510.37 ruble

Kaynak: *Dala Vilayatinin Gazeti*, Yıl 1888, Sayı 40.

¹² Funt (Фунт): Çarlık Rusya'da kullanılan ağırlık birimidir. 1 funt=0,45359237 kilo

¹³ 100 kopek 1 rubledir.

Görüldüğü gibi bu panayıra getirilen canlı hayvanların büyük kısmı satılmıştır. Fakat canlı hayvan dışındaki malların fazla satılmayıp piyasasının durgun geçtiğini görülmektedir.

1888 yılında düzenlenen Konstantinovsk Panayırı'na getirilen malların toplam değeri 1887 yılına göre karşılaştırıldığında %36 oranında veya 420 bin ruble daha fazla olduğu belirtilmiştir. Yine bu panayırda satılan mallardan elde edilen toplam hâsılat ise 1887 yılına göre %60 oranında veya 456.545 ruble daha fazla olduğu gazetede çıkan haberde verilmiştir. Bozkırdan getirilen büyükbaş canlı hayvan ve hayvan ürünlerinde, manifatura, deri ürünleri ve Asya mallarında bir önceki yıla göre artışların olduğu da belirtilmiştir. Meselâ canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde 258.655 ruble veya %82 oranında artış, manifatura ve deri mamullerinde 210 bin ruble veya %80 oranında artış ve Asya mallarında ise 5,5 kat artışın olduğu gazetede çıkan haberden saptanmıştır.

Kazak Bozkırı'nda düzenlenen panayırlarda satılan mal fiyatlarını günümüzle karşılaştırdığımızda önemli bir fiyat farkının olmadığı görülmektedir. Fakat yıldan yıla toplam satış hâsılatlarında ve panayıra sürülen mal miktarlarındaki artışlar gözden kaçmamaktadır.

Tablo 5. Konstantinovsk Panayırı'na getirilen malların 1887-1888 yılları karşılaştırılması

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	1887 Yılı Miktarı	1888 Yılı Miktarı
1	Büyükbaş Hayvan Derisi	11.620 Adet	21.470 Adet
2	Koyun ve Keçi	42.800 adet	55.180 Adet
3	(Саксак и Мерлушка-Saksak i Merluşka) Şakşak ve kuzu derisi	55.000 Adet	85.700 Adet
4	(Сурья-Sur'ya) Bir çeşit kuzu derisi	12.000 Adet	30.000 Adet
5	Kurt, tilki ve porsuk derisi	3.520 Adet	17.285 Adet
6	(Джебага-Djebaga) Devenin sırtından toplanan uzun yün türü	380.000 Pud	85.000 Pud
7	Hayvan Kılı	3.800 Pud	8.300 Pud

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, Sayı 40.

Bu verilen verilerden 1888 yılında düzenlenen panayırın bir önceki yıla göre çok daha iyi geçtiği anlaşılmaktadır. 1887 yılını 1888 yılı ile karşılaştırdığımızda bazı malların yaklaşık olarak 3-4 kat daha fazla satıldığı görülmektedir.

Tablo 6. Konstantinovsk Panayırı'na getirilen mallar ve bunların satış fiyatları.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Birim Fiyatı (Ruble)
1	At	24.66'ya kadar
2	Boğa	25.75'ya kadar
3	Koyun	3.20'ya kadar
4	At derisi	2.65'ya kadar
5	Büyükbaş hayvan derisi	4.50'ya kadar
6	Deve derisi	3'ya kadar
7	Koyun derisi	0.35'ya kadar
8	Keçi derisi	0.80'ya kadar
9	(Мерлушка-Merluška) Kuzu derisi	0.27'ya kadar
10	(Сурья-Sur'ya) Bir çeşit kuzu derisi	0.8'ya kadar
11	Kurt derisi	3.5'ya kadar
12	Tilki derisi	3'ya kadar
13	Porsuk derisi	0.40'ya kadar
14	(Джебага-Djebaga) Devenin sırtından toplanan uzun yün türü	1.40'ya kadar/1 pudu
15	At (kuyruk) kılı	30/1 pudu
16	At (yele) kılı	8/1 pudu

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1888, Sayı 40.

Tablo No: 5 ve 6'da görüldüğü gibi satılan tüm ürünlerde bariz artışlar olmuştur. Bu durum da panayirlara olan ilgi ve rağbetin arttığı ve Kazak Bozkır ekonomisinin gelişmesine ve modernleşmesine zemin hazırlamıştır. Önceki yıllarda düzenlenen panayirlarda satılan malların fiyatlarını incelediğimizde aşırı fiyat değişimlerinin olmadığını söylemek mümkündür. Fakat panayirlara getirilen mal miktarlarında artışların olduğu gözlenmektedir.

10 Fevral [23 Şubat] 1889 tarihli 6. sayısındaki "Alınğan Habarlar, Kızılcar Oyazındağı 1888'nci Cılı Bolğan Tançı Carmenkesiniñ Savdasınıñ Narķı–Торговья Свѣдѣнїя. О Ходѣ Торговли На Таинчинской Ярмаркѣ Въ Петропавловскомъ Уѣздѣ Въ 1888 Году" başlıklı imzasız yazıda, 1888 yılında Petropavlovsk (Kızılcar) Kazası'nda düzenlenen Tainç (Tançı) Panayırı'ndaki alış veriş verileri verilmiştir. Buna göre panayıra getirilen mallarda 1887 yılına göre düşüş olmuştur. Bunun sebebi olarak da malların diğer panayirlara gönderilmesi olmuştur. Ayrıca hayvanların düşük sulak ve otlaklarda otlatılması ve hastalıklar yüzünden panayıra az malın getirilmesine sebep olmuştur. Getirilen hayvanların büyük bir kısmı da Rusya'nın Yekaterinburg, Çelyabinsk, Kurgan gibi iç bölgelerine satılmıştır.

Gazetenin 27 Aprel [10 Mayıs] 1890 tarihli 17. sayısındaki "(Niafsyalniy) Buyruķdañ Baska Sözler Cazılatuğın Bölegi, Turmuş Cayda Bolğan Habarlar, Kazak Cèrindegi Bir Dègen Şaruva Mal Bağı–Часть Неофициальная, Мѣстныя Извѣстія, Ауліэ-Ата" başlıklı imzasız yazıda, Kazak Bozkırı'nın zenginliğinin ana servetinin hayvancılık olduğu belirtilmiş ve Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Botof), Akmolinsko-Kostantinovsk ve Tainçikulsk (Tainça Köl) Panayırları'nın öneminden bahsedilmiştir.

15 İyün [28 Haziran] 1890 yılının 24. sayısındaki veteriner hekim V. Mihaylov imzalı "Vaķıtķa Fena Yazıp Berülgen Tertip–Временные Правила" başlıklı yazıda, 1890 yılındaki Tainçakulsk (Tainça Köl) Panayırı'ndaki veterinerlik kurallarından söz edilmiştir. Böylece hayvancılıkla uğraşanlar veterinerlik kuralları hakkında gazete vasıtasıyla ayrıntılı bilgi edinmiş olmuşlar.

11 Sentyabr [24 Eylül] 1894 tarihli 36. sayındaki “1894’nci Cılı Botap-Çoyandı Carmenkesinde Bolğan Savdalaridin Beyanı–Торговые Обороты Ботовской Ярмарки Въ 1894 Г.” başlıklı imzasız yazıda ise 29 May-23 İyün [11 Haziran-6 Temmuz] 1894 düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı’nın ticaret hacmi hakkında geniş bilgi verilmiştir. Buna göre bu panayırdaki satılan malların listesi şöyledir:

Tablo 7. 1894 yılında düzenlenen Kuyandino-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı’na getirilen mallar, değeri ve hâsılatı.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi ve Adedi		Panayıra Gelen Malların Toplam Değeri (Ruble)	Panayırdaki Satılan Malların Toplam Adedi ve Değeri	Panayırdaki Satılan Malların Ortalama Fiyatı (Ruble)
1	Deve	50	1250		
2	At	300	60000	1722 adet–34440 ruble	20
3	Büyükbaş hayvan	7000	105000	4509 adet–67635 ruble	15
4	Koyun	25000	937500	192798 adet–722992 ruble	3.40–4

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1894, Sayı 36.

Ayrıca bu haberde verilen verilere göre panayıra getirilen hayvansal, manifatura ve kuru gıda, köy ürünlerinde ve Asya mallarının fiyatlarında 1893 yılına göre artış gözlenmektedir. Sadece kâğıt ürünlerin ve şekerin fiyatında ise 1893 yılına göre düşüş olmuştur.

25 İyün [8 Temmuz] 1895 tarihli 24. sayısındaki “Kuyandı Carmenkesi–Воспоминанія При Видѣ Куйдинской Ярмарки” imzasız yazıda, Kuyandinsk (Koyandı) Panayırı ve panayıra katılan birisinin panayırla ilgili hatıraları nakledilmiştir. Ayrıca bu haberden öğrendiğimiz kadarıyla panayıra Asya ve Rusya’nın Avrupa kısmından Rus, Sart, Tatar, Yahudi, Kazak gibi birçok tüccar katılmıştır.

3 Sentyabr [16 Eylül] 1895 tarihli 33. sayısındaki “1895’nci Cılı Botap Carmenkesi–Ботовская Ярмарка Въ 1895 Году” başlıklı imzasız yazıda, 1895 yılında düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu habere göre bölgedeki büyükbaş hayvanlarında görülen veba hastalığı yüzünden panayıra getirilen mallarda düşüş olsa da fiyatlar da düşüş olmamıştır.

Tablo 8. 1895 yılında düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı’na getirilen malların genel verileri.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi ve Adedi		Panayıra Gelen Malların Toplam Değeri (Ruble)	Panayırdaki Satılan Malların Toplam Adedi ve Hâsılatı	Panayırdaki Satılan Malların Ortalama Birim Fiyatı (Ruble)
1	Deve	100	1250	27 adet–675 ruble	25
2	At	10 000	60000	4243 adet–93346 ruble	22
3	Büyükbaş hayvan	40 000	105000	1442 adet–28840 ruble	–
4	Koyun	30 000	937500	211936 adet–657001 ruble	3–3.20

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1895, Sayı 33.

1894 yılına göre büyükbaş hayvan fiyatları yüksekken, koyun fiyatlarında düşüş olmuştur. Bu haberde verilen verilere göre panayıra getirilen hayvansal, manifatura ve kuru gıda, köy ürünlerinde ve Asya mallarının ve demir, dökme demir, bakır fiyatlarında 1894 yılına göre düşüş gözlenmektedir. Kâğıt

ürünlerinde, demir, dökme demir bakır fiyatlarında 1894 yılına göre değişiklik olmazken sadece şekerin fiyatında düşüş olmuştur.

Tablo 9. 1895 yılında düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı'na getirilen mallar, değeri ve hâsılatı.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Panayıra Gelen Malların Toplam Piyasa Değeri	Panayıarda Satılan Mallardan Elde Edilen Toplam Hâsılat
1	İthal mallar	1.052.226 ruble	600.041 ruble
2	Canlı Hayvan ve ürünleri	1.383.526 ruble	930.888 ruble
3	Genel Toplam	2.435.792 ruble	1.530.929 ruble

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1895, Sayı 33.

4 May [17 Mayıs] 1897 tarihli 17. sayısındaki “Buyruğdar Cazılatın Bölegi, Akmol Oblasının Vayannay Gubernatorının Buyruqları–Отдѣль Оффиціальный, Приказы По Акмолинской Области” imzasız yazıda, Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı'na giden güzergâhın yetersizliğinden dolayı panayır bitene kadar iki güzergâhın daha açılmasına dair askerî valinin emri yayımlanmıştır.

24 May [6 Haziran] 1898 tarihli 21. sayısındaki General-Mayor Karpov imzalı “Buyruğdar Cazılatın Bölegi, Sémey Oblosının Vayannay Gubernatorının Buyruqları–Отдѣль Оффиціальный, Приказы По Семипалатинской Области” başlıklı yazıda, Semipalatinsk (Semey)'in 4. mescidinin imamı Ahun Emiroğlu'nun Botovsk (Botof) Panayırı'na gitmek için bir aylık izne çıkması için verilen izinden bahsedilmiştir.

12 Mart [25 Mart] 1900 tarihli 9. sayısındaki “1899'nci Cılı Karkaralı Uyazında Kuyandı-Potof Carminkasında Bolğan Savda Cönderi–Обороты Куяндинско-Ботовской Ярмарки Каркаралинскаго Уѣзда 1899 Года” başlıklı imzasız yazıda, 1899 yılında Karkaralinsk (Karkaralı) Kazası'nda düzenlenen Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Botof) Panayırı'nda yapılan ticaretin hacmi verilmiştir.

Tablo 10. 1899 Yılında Kuyandinsko-Botovsk (Koyandı-Borof) Panayırı'na getirilen mallar, değeri ve hâsılatı.

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Panayıra Gelen Malların Toplam Piyasa Değeri	Panayıarda Satılan Mallardan Elde Edilen Toplam Hâsılat
1	Manifatura ve Kuru Gıda Malları	856.970 ruble	705.330 ruble
2	Demir, Bakır ve Dökme Demir Ürünleri	56.240 ruble	48.670 ruble
3	İşlenmiş Deri	61.445 ruble	54.600 ruble
4	Asya Malları [Kaftan/Hilat, Battaniye, Halı, İpek Kumaş, Kurutulmuş Meyveler, Tahıllar]	28.415 ruble	25.200 ruble
5	Un	18.300 pud-16.470 ruble	17.000 pud-15.300 ruble
6	Yağ	22 pud-176 ruble	18 pud-144 ruble
7	Yulaf	1300 pud-910 ruble	1300-910 ruble
8	Köy ürünleri	1500 ruble	1000 ruble
9	Diğer mallar	7840 ruble	7000 ruble
10	Genel toplam	19.622 pud-1.029.966 ruble	18.318 pud-858.154 ruble

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1900, Sayı 9.

Tablo 11. 1899 Yılında Kuyandinsko-Botovsk Panayırı'na getirilen Asya malları, değeri ve hâsılatı

Sıra No:	Panayıra Gelen Malların Cinsi	Panayıra Gelen Malların Toplam Piyasa Değeri	Panayırdaki Satılan Mallardan Elde Edilen Toplam Hâsılat
1	İpek ürünleri	8000 ruble	7000 ruble
2	Kâğıt ürünleri	5000 ruble	4500 ruble
3	Taşkent halıları	5100 ruble	4800 ruble
4	Eyer ve at koşumları	4245 ruble	3900 ruble
5	Sarança'nın kabuksuz tahılı	670 ruble	500 ruble
6	Kuruyemiş ve kuru meyveler	3400 ruble	3000 ruble
7	Çin kapları ve çeşitli küçük eşyalar	2000 ruble	1500 ruble
8	Genel toplam	28415 ruble	25200 ruble

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1900, Sayı 9.

Tablo 12. 1899 Kuandinsko-Botovsk Panayırına getirilen mallar, değeri ve hâsılatı

Sıra No:	Canlı Hayvan Cinsi	Gelen Malların Miktarı (Adet)	Gelen Malların Toplam Değeri (Ruble)	Satılan Malların Miktarı (Adet)	Satılan Mallardan Elde Edilen Toplam Hâsılat
1	Deve	50	1500	5	150
2	At	5.000	100.00	2.729	54.580
3	Büyükbaş hayvan	12.000	180.00	8.090	121.550
4	Koyun ve keçi	245.000	612.500	185.154	462.880
5	(Джебага-Djebaga) Devenin sırtından toplanan uzun yün türü	36.800 (pud)	110.400	36.800 (pud)	110.400
6	Koyunyünü	31.500 (pud)	12.600	31.500 (pud)	12.600
7	Koyun derisi, at kılı, deve yünü, keçi kılı		85100		85100
8	İşlenmemiş deri	22.700	25.225	22.700	25.225
9	Keçeli ürünler		1.264		1.264
10	Genel Toplam		2.158.555		1.731.707

Kaynak: Dala Vilayatinin Gazeti, Yıl 1900, Sayı 9.

1888–1900 yılları arasında düzenlenen panayırlarda satılan malların cinslerini, birim fiyatları ve miktarları ise aşağı yukarı birbirlerine çok benzediği görülmektedir. O yıllarda bu tür panayırların düzenlenmesi Asya milletlerinin (özellikle Türklerin) karakterinin ticarete daha yatkın olduğu ortaya çıkarmaktadır. Yine tablolarda satılan malların çok fazla çeşitli olmadığı görülmektedir. O dönemde bu topraklarda sanayileşmenin yeterli durumda –hatta hiç– olmadığı dikkatten kaçmamaktadır. Panayırlarda genel olarak yörenin malları satıldığı ve Asya ülkeleri dışında hiçbir ithal malın satılmadığı görülmektedir. Bu dönemde Avrupa ülkelerindeki tüccarların bu bölgelerde ticarî faaliyetlerinin bulunmadığı satılan malların cinslerinden açıkça anlaşılmaktadır.

6 Avust [19 Ağustos] 1900 tarihli 30. sayısındaki ve “S.[ibirskaya] J.[izn’]” gazetesinden alıntılanan “*Potof Carmenkası–Корреспонденция, Ботовская Ярмарка*” başlıklı yazıda, 1899 yılında düzenlenen Botovsk (Botof) Panayırı'na getirilen ürünlerin miktarı ve satışları hakkında bilgi verilmiştir.

5. SONUÇ

Dala Vilayatiñ Gazeti, XIX. yüzyıldaki Kazak Türklerinin kültürü, edebiyatı, dili, eğitimi, medeniyeti, basını, yaşayışı, örf ve âdetleriyle, iktisadî ve ticarî hayatı, ziraat ve hayvancılığıyla ilgili geniş bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca o dönemin iktisadî meselelerinden biri olan hayvancılık ve panayır haberleri gazetede işlenen ve tartışılan konulardandır. Bu meselelere hem Kazak hem de Rus yazarlar yazılarıyla çözüm ve öneriler dile getirmişlerdir. Bu makalede *Dala Vilayatiñ Gazeti* sayfalarında çıkan Kazak Bozkırı'nın iktisadî hayat, hayvancılık ve panayırıyla ilgili yazı ve haberler incelenip değerlendirilmiştir. Yine o dönemde Kazak Bozkırı'ndaki hayvancılık yanında diğer malların üretimi de ayrı bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır. O dönemde genellikle hayvancılıkla uğraşan ve geçinen bozkır halkı hayvan ve hayvan ürünleri dışındaki ihtiyaç duyduğu ürünleri ya değiş-tokuş ya da kendi ürünlerini sattıktan sonra elde edilen gelire satın almışlardır.

Rus yönetimi bu bölgelere Tatar tüccarlar vasıtasıyla bu bölgelere girmiş ve siyasetleri gereği güçlendikten sonra işi kendi ele almışlardır. Rusya'nın iç bölgelerinden gelen malların bu panayırarda satılması, Rusların bu bölgeleri ticaret vasıtasıyla daha yakından tanınmasına neden olmuştur. Bir de Asya ülkeleri mallarının da bu panayırarda satılması, panayırların zenginliğini ve çeşitliliğini göstermektedir.

Bu panayırarda el emeği ile üretilen malların daha pahalıya satıldığı yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucu ortaya çıkarılmıştır. Satılan malların nitelik ve nicelikleri, makineleşme ve teknolojiye duyulan gereksinmeyi beraberinde getirmiştir.

Eski dönemlerden beri Kazak Türklerin geçimlerini özellikle hayvancılıkla sağlamışlar ve bu alan hem Çarlık döneminde hem de Sovyet döneminde hayvan ve hayvan ürünlerindeki talebi büyük ölçüde karşılamışlardır. *Dala Vilayatiñ Gazeti* sayfalarında çıkan haber ve yazılardan XIX. yüzyılın son çeyreğinde düzenlenen bu panayırların Kazak Türklerinin iktisadî ve ticarî hayatında önemli bir rol oynadığı sonucuna varılabilir. Panayırda satılan ürünlerinde ağırlıklı olarak hayvan ve hayvan ürünleri olması bu görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca panayırlar, XX. yüzyılda kurulacak olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve özellikle Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kurulan bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'nin iktisadî hayatının zeminini oluşturduğunu ve oluşturmaya devam ettiğini de söylemek mümkündür.

Ayrıca bu alanda *Dala Vilayatiñ Gazeti* sayfalarında yayımlanan haber ve yazılardan Türk milletinin ticarete verdiği önemin ne denli büyük olduğu anlaşılmaktadır.

6. KAYNAKÇA

Akpınar, Yavuz; Ağca, Ferruh, (2013), *Çağdaş Türk Edebiyatları-I*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

Chitilov, Ridvan (2008), "*Dala Vilayatinin Gazeti*" Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü, İzmir.

Chitilov, Ridvan (2013), "*Dala Vilayatiñ Gazeti*"nin Kazak Türklerinin Modernleşmesindeki Rolü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü, İzmir.

"*Dala Vilayatiñ Gazeti*"nin 1888-1902 yılları arasındaki sayılarının dijital koleksiyonu.

Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar, (2007), Çev: Abdulvahap Kara, Selenge Yayınları, İstanbul.

Hayıt, Baymirza (2004), *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 1, Roman ve Hikâyeleri. (2014), Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 2, Fikrî Eserleri. (2005), Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 3 Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları. (2008), Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Kurat, Akdes Nimet (1987), *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK, Ankara.

Subhanberdina, Uşkoltay (2003), P. T. Ğuesbayeva. *Türkistan Ualayatinin Gazeti, 1870-1882*, Ğılım, Almatı.

Togan, Zeki Velidi (1942-1947), *Bugünkü Türkili Türkistan ve yakın Tarihi*, Arkadaş, İbrahim Horoz ve Güven Basımevleri, İstanbul.

Адрианов, Ярослав (2001), *Русские Монеты 1700–2000 годов*. Исторический обзор и каталог, Пермь. [Yaroslav Adrianov (2001), *Rus Paraları 1700-2000 yılları. Tarihi bakış ve katalog*, Perm.]

Атлас Азиатской России (1914), Петербург. [*Asya Rusya'sının Atlası* (1914). Petersburg.]

Большая Энциклопедия Кирилла и Мефодия (БЭКМ) (2011), Москва. [*Kirill ve Mefodiy adlı Büyük Ansiklopedi* (2011), Moskova.]

Қазақстан Ұлттық Энциклопедия, I-X. Ciltler (1998–2007), Almatı. [*Kazakistan Milli Ansiklopedisi, 1.-10. Ciltler* (1998–2007), Almatı]

Край, К., *Справочный энциклопедический Словарь*, Том десятый. Т, У. (1848), С-Петербург. [*Ansiklopedik Başvuru Sözlüğü. Onuncu Cilt. T, U Maddeleri*, S.-Petersburg]

Издание Переселенческаго Управленія Главнаго Управленія Землеустройства И Земледѣлія (1914), *Атлас Азиатской России*, С-Петербург. [Arazi Yönetimi ve Tarım Genel Müdürlüğü İskân Dairesi'nin Yayını (1914), *Asya Rusya'sının Atlası*, S.-Petersburg.]

Народы россии. Этнографический Очерк (1878), Петербург. [*Rusya Milletleri, Etnografik Oçerk* (1878), Petersburg.]

Семенов, П. П. (1885), *Живописная Россия. Том X, Средняя Азия*, Петербург. [Semenov, P. P. (1885), *Pitoresk Rusya, 10. Cilt*, Petersburg.]

Сибирская Советская энциклопедия. Том первый. А–Ж, С-Петербург, 1901. [*Sovyet Sibirya Ansiklopedisi. Birinci Cilt. A-J*, S.-Petersburg.]